

Hotimir Burger:

ČOVJEK, SIMBOL I PARAFENOMENI

Homo absconditus, naklada Breza, Zagreb 2003

Najnovija knjiga Hotimira Burgera u cijelosti analizira i raspravlja o djelu Ernsta Cassirera. Obuhvaća tri studije u kojima se razmatraju tri bitna aspekta Cassirerova mišljenja, a to su filozofija simboličkih formi kao filozofija duha, zamisao filozofske antropologije, te simboličke forme i prafenomeni. U osnovi svih ovih aspekata je sama filozofija simboličkih formi.

Filozofiju simboličkih formi Cassirer razumije kao moguću fundament duhovnih znanosti, sa ciljem da ona pronikne u stvaralački akt duha. Pri tome, Cassirer se ne pita što je duh, ne misli iskon, već se okreće prema datosti raznih simboličkih formi koje se prikazuju u fenomenima života kao što su jezik, mit, religija, umjetnost, znanost, te kroz te datosti kao pretpostavke pokušava prodrijeti do onog akta stvaranja simboličkih formi. Cassirer simboličke forme razumije kao elemente kulture te stoga ne vrši kritiku uma, već kritiku kulture.

Po Cassireru, filozofiji je zapravo stalo do toga da pronikne samu prirodu simbola i njihova postavljanja. U tome se nalazi i relativnost i apsolutnost duha – naime, pojedinačne simboličke forme okreću se protiv vlastitog sistema znakova u svojem napredovanju, i to ne da bi se postavile nove forme, već da bi se spoznala povezanost, neraskidivost spoznavanja i simboličkih formi, te pojmla kao nužna prinuda. Ova spoznaja nudi idejno oslobođenje od dotične nužnosti. Svaki puta kada se koristi neka pozitivna forma nužno imamo posla sa ovim neraskidivim odnosom. Pritom se apsolutnost sama vidi nužno kao sistem ograničenoga, konačnoga, posebnoga, a posebno, pak, kao ono po drugome uvjetovano. Zato se spoznaja mora odvijati kao sustavno poimanje ograničenih simbola. Filozofija sama ne stvara neku novu simboličku formu, već je njezin posao u razotkrivanju postojećih simboličkih formi. U zahtjevu da

se misli ono posebno, ali sustavno, te da je apsolutno samo upravo taj sustav – ali kao puka cjelina u smislu zbroja, a ne nešto po sebi postojeće – jasno se vidi namjera potpunog napuštanja metafizike.

Filozofija simboličkih formi kao filozofija duha

Spoznaja predmeta uvjetovana je spoznajnom funkcijom, a ta subjektivnost javlja se u svoj spoznaji. Kao što je već rečeno, predmet razmatranja ovdje nije, kao u Kanta, um sam, već cjelina kulture u cjelini svojih specifičnih izraza, te spontani, stvaralački akt čovjeka koji je ovima u temelju. Čovjekova svijest za Cassirera dakle ima stvaralačku funkciju, i ona je, u skladu s već ranije rečenim, uvijek i nužno stvaralačka, čega god se primila; te oslobođenje od ovoga načina postojanja svijesti nije moguće, sve dok je ona djelatna, dok nije umrtvljena. Važno je istaknuti i to da simbol, kao nešto osjetilno, može reprezentirati nešto neosjetilno, te u svojoj pojedinačnosti, na neki način, djelomično može predstavljati i cjelinu. Pojam funkcije pak izražava specifičan odnos; relaciju koju pojedinačnosti simbola imaju jedne u odnosu na druge i u odnosu na svijest samu. Naime, prema ovome shvaćanju, objektiviranje mišljenja ne dohvaća zbiljnost, te se stoga objekt spoznaje ne shvaća kao nešto što postoji po sebi, već kao funkcionalno jedinstvo. Ovdje se javlja pitanje treba li razna funkcionalna jedinstva koja su prisutna u različitim odnošenjima spram svijeta (jezik, mit, religija, znanost...) shvaćati odvojeno. Cassirer ih ipak želi povezati, ali budući da to više ne može učiniti pojmom jedinstvene supstancije, onda to mora činiti dohvaćanjem općenitog zakona postavljanja simboličkih formi u aktu duha. Odavde Cassirer izvodi tezu o primatu funkcije nad predmetom u mišljenju. Ono što Cassirer ne čini jest određenje pojma duha koji svojim

aktom proizvodi simboličke forme. Kao pretpostavka se uzima da je duh sastavljen od svijesti i volje, a kao dohvatljiv uzima se jedino u svojim opredmećenjima u simboličkim formama. Duh se ne shvaća kao neka supstancija koja bi bila po sebi i misliva. Kao primarni i fundamentalni način toga opredmećenja shvaća se jezik kao područje u kojem se simbol artikulira. Osim opredmećenih simboličkih formi, za Cassirera se ne da ništa drugo misliti, te stoga spoznaja nužno mora biti usmjerena na simboličke forme kao datosti i njihovo jedinstvo sa stvaralačkim aktom duha. Utoliko se i pojam svijeta kod Cassirera zamjenjuje pojmom kulture. Pojam duha samoga ovdje ostaje potpuno zanemaren i ignoriran.

Cassirerova zamisao filozofske antropologije

Temelj filozofske antropologije je filozofija simboličkih formi. Naime, razotkrivanjem simboličkih formi u njihovoj stvorenosti od strane čovjeka (duh) kao stvaralačkog akta – i to ne na način da se otkriju jednostavniji sastavni dijelovi formi, već na način da se uoči kakvoća i "logika" same *uobličivosti* simboličkih formi – te njihov totalitet, kako bi se povratno nešto moglo reći o čovjeku, budući da je duh uzet za sebe Cassireru desupstancijaliziran i nezahvatljiv. U svemu tome Cassirer ne pristaje ni na kakvu redukciju duha bilo koje vrste. Duh je jedinstvo koje stvara cjelokupnost simboličkih formi. U tome smislu opravdano je što Cassirer želi očuvati jedinstvo i filozofijom simboličkih formi izgraditi fundament za svu spoznaju, bila ona spoznaja jezika, mita, znanosti ili nekog drugog skupa simbola. Za Cassirera nije moguće da se duh izvede iz prirode, ali metodički spoznaja duha mora biti vezana za spoznaju prirode. Zapravo, uvidjeti duh kao duh i prirodu kao prirodu moguće je tek kada se oni promatraju zajedno. Pritom, sve simboličke forme impliciraju i samosvijest kao

svijest o sebi, i predmetnu svijest. Zapravo, one se uzajamno omogućuju. Cassirer u pogledu utemeljivanja jedne filozofske antropologije želi promatrati simboličke forme s namjerom da uoči svojevrstu genezu, konstituciju duha, odnosno konstituciju čovjeka, i sukladno tome – ljudskoga svijeta. U tome pogledu on kreće od analize prve simboličke forme u vidu mita, pa dalje onako kako ih je razmatrao u svojem Ogledu o čovjeku.

Simboličke forme i prafenomeni

Cassirer neke od poticaja za formulaciju problema prafenomena nalazi u Goethea, u njegovu Nauku boja. Goethe pod njima misli uvjet mogućnosti pojavljivanja i oni su dostupni motrenju preko fenomena. U pojavi nema ništa drugo od prafenomena, a oni također omogućuju da se od njih postupno spuštamo do slučajeva svakodnevnog iskustva. Kao što odavde proizlazi, oni su dohvatljiviji neposrednim znanjem jer isključuju refleksiju. Oni su krajnja točka mogućega iskustva i znanja. Cassirer, pak, za razliku od Goethea, prafenomene

izručuje mogućnosti refleksije. Goethe prafenomen razmatra na tri stupnja. U prvome stupnju on ga shvaća kao život u *formi monade*, pri čemu se misli na bitak koji je proces, protjecanje. Tom prafenomenu pripada i jastvo kao moment koji ga drži na okupu i sabire u jedno. Na drugome stupnju promatra se ova monada kao djelovanje, a tu može ona samu sebe vidjeti kao akciju i reakciju; naime iznutra ona je neograničena djelatnost, a izvana je ograničena realnim djelovanjem. Tim realnim djelovanjem, zbog toga "vani" sebe same, ona ukida svoju apsolutnost, neograničenost i ona se uvjetuje drugim. Zato konzekventno prafenomenu jastva pridolazi prafenomen ljubavi, a iz ljubavi slijedi čin. Treći stupanj može se zahvatiti u pitanju kako drugima bivamo poznati. To ne

možemo samim time što jesmo, već jedino objektiviranjem našega postojanja, a to se dešava putem naših radnji i uradaka. Tu se pak dešava fenomen otuđenja uratka od jastva koje ga je stvorilo i djelo je u mogućnosti da bude otuđeno. Zato je važno da se uvijek gleda sprega djela i djelatnog jastva koje ga je učinilo. Cassirer pak želi zaći iza prafenomena, odnosno ne promatrati ih u njihovim manifestacijama, već ih izručiti refleksiji. Za Cassirera prafenomeni (dakle, kako je već rečeno jastvo, drugo i djelo) su modusi posredovanja, a ne apsolutni bitak; oni su ono pomoću čega se zahvaća zbiljnost. Jedan od temeljnih problema ovdje je razdvojenost i moguće jedinstvo intuicije i refleksije.

Zvonimir Komar

